

**QURULISH MATERIALLLARI KORXONALARIDA INNOVATSION
JARAYONLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH (SURXONDARYO
MISOLIDA)**

Amirullayev Navro'z Nurullo o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, magistratura bo'limi, Iqtisod yo'nalishi

2-kurs talabasi

navruz.121@icloud.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati misolida qurilish materiallari korxonalarida innovatsion jarayonlarning samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Qurilish sanoati iqtisodiy o'sish va infratuzilma rivojlanishining strategik drayveri hisoblanadi. Shu bois innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va resurslardan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Maqolada innovatsion jarayonlarning nazariy asoslari, xalqaro tajriba va mahalliy sharoitdagi imkoniyatlar qiyosiy o'rganilgan. Tadqiqotda empirik kuzatuvlar, statistik tahlil va so'rovnomalardan foydalanilgan bo'lib, natijalarda Surxondaryo viloyatidagi qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatida innovatsion yondashuvlarning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ochib berilgan. Xulosa qismida esa korxonalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar. Qurilish materiallari, innovatsion jarayonlar, iqtisodiy samaradorlik, Surxondaryo, innovatsion menejment, raqamli texnologiyalar, ishlab chiqarish modernizatsiyasi, avtomatlashtirish, texnologik innovatsiyalar, investitsion muhit.

Abstract

This article analyzes the issues of increasing the efficiency of innovative processes at building materials enterprises using the example of the Surkhandarya region. The construction industry is a strategic driver of economic growth and infrastructure development. Therefore, the introduction of innovative technologies, automation of production processes, and efficient use of resources are of particular importance. The article comparatively studies the theoretical foundations of innovative processes, international experience, and opportunities in local conditions. The study used empirical observations, statistical analysis, and questionnaires, and the results revealed the impact of innovative approaches on economic efficiency in the activities of building materials enterprises in the Surkhandarya region. In the conclusion, practical recommendations for enterprises are developed.

Keywords. Building materials, innovative processes, economic efficiency, Surkhandarya, innovative management, digital technologies, production modernization, automation, technological innovations, investment climate.

KIRISH

Hozirgi davrda qurilish materiallari sanoati mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri hisoblanib, iqtisodiy barqarorlik va hududiy rivojlanishning strategik omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Surxondaryo viloyati tabiiy resurslarga boy bo'lib, bu hududda sement, g'isht, marmar, ohaktosh va boshqa qurilish materiallarini ishlab chiqarish uchun zarur xomashyo bazasi mavjud. Shu bois bu sohada innovatsion jarayonlarni rivojlantirish nafaqat korxonalar rentabelligini oshirish, balki hudud iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ham kuchaytirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda qurilish materiallari sanoatini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha bir qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari asosida investitsiyalar jalb qilinib, yangi loyihalar yo'lga qo'yildi. Shu jarayonlarda innovatsion texnologiyalar, energiya tejamkor ishlab chiqarish liniyalari va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari keng qo'llanilmoqda.

Shunga qaramay, Surxondaryo viloyatida faoliyat yuritayotgan ko'plab korxonalarda texnologik yangilanish darajasi yetarli emas. Aksariyat korxonalar eski uskunalarda ishlaydi, raqamli texnologiyalar yetarlicha joriy qilinmagan va ilmiy-tadqiqot bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlik sust. Natijada ishlab chiqarish tannarxi yuqori, mahsulot sifati esa xalqaro standartlarga to'liq javob bermaydi.

Demak, qurilish materiallari korxonalarida innovatsion jarayonlar samaradorligini oshirish masalasi dolzarbdir. Ushbu maqolada bu jarayonlarning nazariy asoslari, xalqaro tajriba, Surxondaryo viloyati misolida mavjud imkoniyat va muammolar, shuningdek, innovatsion yondashuvlarning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Innovatsion jarayonlar nazariyasi ko'plab iqtisodchi olimlar tomonidan keng o'rganilgan. J. Shumpeter innovatsiyani iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan va uni "yangi kombinatsiyalarni joriy etish" deb ta'riflagan. Keyingi tadqiqotlarda innovatsiya ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish omili sifatida talqin qilinmoqda.

So'nggi yillarda ko'plab xorijiy tadqiqotchilar qurilish sanoatida innovatsion texnologiyalarning roliga e'tibor qaratmoqda. Masalan, energiya tejamkor sement

ishlab chiqarish, qayta ishlangan chiqindilardan qurilish materiallari tayyorlash, 3D-printer yordamida uy-joy barpo etish kabi yangiliklar sanoatni tubdan o'zgartirib yubormoqda. O'zbekiston olimlari ham qurilish materiallari ishlab chiqarishda mahalliy xomashyo resurslaridan samarali foydalanish va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan tadqiqotlar olib bormoqda.

Surxondaryo viloyatida esa mavjud ilmiy ishlar ko'proq xomashyo bazasini o'rganish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish masalalariga qaratilgan. Ammo innovatsion jarayonlarni samarali tashkil etish, zamonaviy menejment tizimlarini joriy etish va xalqaro tajribani hududiy korxonalariga moslashtirish bo'yicha tadqiqotlar yetarli darajada olib borilmagan.

Shu bois mazkur maqola adabiyotlarda mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish, innovatsion jarayonlarning amaliy jihatlarini yoritish va Surxondaryo viloyatidagi vaziyat bilan bog'lashga qaratilgan.

Maqolada qo'llanilgan metodologik yondashuvlar quyidagilardan iborat:

1. **Nazariy tahlil** – innovatsion jarayonlarning iqtisodiy mohiyatini ochib beruvchi nazariy manbalar o'rganildi.
2. **Empirik tadqiqot** – Surxondaryo viloyatidagi qurilish materiallari korxonalarining faoliyatiga oid statistik ma'lumotlar yig'ildi va tahlil qilindi.
3. **So'rovnoma usuli** – 50 ga yaqin mahalliy korxonalar rahbarlari va mutaxassislaridan so'rov o'tkazildi, ular innovatsion texnologiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar va imkoniyatlarni baholashdi.
4. **Qiyosiy tahlil** – xalqaro tajriba va mahalliy amaliyot qiyoslandi, ularning o'xshash va farqli jihatlari ko'rsatildi.
5. **Statistik usullar** – ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot tannarxi, rentabellik ko'rsatkichlari hisoblab chiqildi.

Metodologik yondashuvlar yordamida Surxondaryo viloyatida qurilish materiallari sanoatini innovatsion rivojlantirish uchun asosiy muammolar, mavjud imkoniyatlar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- Surxondaryo viloyatidagi qurilish materiallari korxonalarining 65 foizi hali ham eski texnologiyalarda ishlaymoqda. Bu esa ishlab chiqarish tannarxining yuqoriligi va energiya sarfining ko'pligiga olib kelmoqda.
- Innovatsion texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda mahsulot sifati yaxshilangan, eksport imkoniyatlari kengaygan va tannarx 20–25% gacha kamaygan.

⇒ So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, korxonalar rahbarlarining 70 foizi innovatsion texnologiyalarni joriy etishga tayyor, ammo moliyaviy va texnik resurslarning yetishmasligi asosiy to‘siq sifatida qayd etilgan.

⇒ Xalqaro tajribaga asoslangan holda, energiya tejamkor uskunalari, chiqindisiz ishlab chiqarish texnologiyalari va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari samaradorlikni oshirishda eng muhim omil ekani aniqlandi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, innovatsion jarayonlar samaradorligini oshirish uchun davlat ko‘magini kengaytirish, kredit va subsidiyalarni ko‘paytirish, ilmiy-tadqiqot institutlari bilan korxonalar hamkorligini mustahkamlash zarur.

XULOSA

Tadqiqotdan kelib chiqib quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Qurilish materiallari sanoati Surxondaryo viloyati iqtisodiy rivojlanishining asosiy drayverlaridan biridir va unda innovatsion jarayonlarni samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish korxonalar samaradorligini oshiradi, mahsulot tannarxini pasaytiradi, sifatini oshiradi va eksport salohiyatini kengaytiradi.

3. Innovatsion jarayonlarni keng joriy qilishda moliyaviy resurslar yetishmasligi, malakali kadrlar taqchilligi va texnologik bazaning eskiligi asosiy muammolar sifatida qolmoqda.

4. Davlat tomonidan imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

5. Ilmiy-tadqiqot muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligini mustahkamlash orqali mahalliy sharoitga mos innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryo viloyatida qurilish materiallari korxonalarida innovatsion jarayonlarni samarali tashkil etish iqtisodiy o‘shish, raqobatbardoshlik va barqaror rivojlanishni ta‘minlashda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Shumpeter J. The Theory of Economic Development. – Cambridge: Harvard University Press, 1934. – 256 p.

2. Lundvall B.A. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. – London: Pinter Publishers, 1992. – 342 p.

3. OECD. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 258 p.

4. Freeman C., Soete L. The Economics of Industrial Innovation. – London: Pinter Publishers, 1997. – 470 p.
5. Dosi G. Technological paradigms and technological trajectories // Research Policy. – 1982. – Vol. 11. – P. 147–162.
6. Nelson R., Winter S. An Evolutionary Theory of Economic Change. – Cambridge: Harvard University Press, 1982. – 454 p.
7. Кадиров А. Инновацион менежмент. – Т.: Иқтисодіуот, 2019. – 280 б.
8. Ахмедов А.Б. Яшил иқтисодиёт ва инновациялар. – Т.: Фан, 2021. – 220 б.
9. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi hisobotlari. – Termiz, 2023.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Qurilish materiallari sanoatini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari. – Т.: 2020–2023.

